

Ольга-Юліта Погореляк

Національний університет «Киево-Могилянська академія»

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПОЛЯ «ВІЙНА» І «WAR» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто специфіку лексико-семантичних полів «війна» і «war» в українській і англійській мовах. Завдяки аналізу результатів компонентного аналізу виявлено спільні й відмінні риси у структуруванні лексико-семантичних полів.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, семантичне мікрополе, лексема, сема, компонентний аналіз.

The article deals with the specificity of lexical semantic fields “війна” and “war” in Ukrainian and English; defines some common and different features in structuring lexical semantic fields according to the results of component analysis.

Key words: concept, lexical semantic field, semantic microfield, lexeme, seme, component analysis.

Дослідження проводилось із метою встановлення взаємовідношень між лексичними та семантичними одиницями лексико-семантичних полів «війна» і «war» в українській та англійській мовах. Результати вдалось створити завдяки компонентному та зіставному аналізу їхнього складу. Із мети впливають такі завдання: побудувати матриці лексико-семантичних полів, дослідити їхні складові та проаналізувати їх.

У нашому дослідженні ми застосовуємо метод компонентного аналізу, тобто: ми побудували лексико-семантичні поля

у вигляді матриць, де розташовуються лексеми (від найбільшої кількості сем до найвужчих значень) та семи (впорядковані у спадному порядку за від найчастотнішої семи до одиничних).

Лексико-семантичне поле — це неоднорідна структура. Вона складається з ядра, приядерної зори, напівпериферії та периферії. До ядра належать ті семи та лексеми, які є найчастотнішими та встановлюють тісні значеннєві зв'язки, а до периферії — найменш частотні одиниці зі слабкими зв'язками. Периферія є обов'язковою та важливою для дослідження, адже вона представляє якнайширший спектр значень аналізованої лексеми та забезпечує перетин із лексико-семантичними полями інших лексем [2, с. 76]. У кожній мові склад лексико-семантичного поля відрізняється, адже всі мови формують різні картини світу. Наприклад, як показують дослідження семантичних полів зіставним методом, навіть у близькоспоріднених мов той самий об'єкт дійсності може бути виражений різними елементами (у дослідженні Катерини Близнюк було доведено, що у близькоспоріднених українській, російській та польській лексико-семантичні поля концепту «патріотизм» мають різні семантичні та лексичні компоненти [1]).

Побудова лексико-семантичних полів у вигляді матриці виявила, що до їхніх складів в українській мові входять 60 лексем і 306 сем, у англійській — 58 лексем і 353 семи. Під час аналізу було виділено ядра лексико-семантичних полів, приядерні зони, напівпериферію та периферію.

Ядро лексико-семантичного поля української мови утворюють такі лексеми: *спір* (29), *чвари* (27), *боротьба* (25), *розлад* (23), *кампанія* (22), *конфлікт* (21), *поєдинок* (18), *бій* (18), *розбрат* (18). Ці лексичні одиниці входять до ядра лексико-семантичного поля «війна», адже їхні значення мають найвищу кількість сем у значеннях. Тобто ядро лексико-семантичного поля «війна» відображає традиційне уявлення для української мовної картини світу про війну як конфлікт, розкол між двома сторонами, який

супроводжується збройними діями та сутичками або словесними дебатами.

Лексеми, які знаходяться у лексико-семантичному полі «war» та створюють його ядро: *clash* (38), *attack* (36), *action* (32), *operation* (31), *fight* (29), *conflict* (24), *battle* (24), *tig-of-war* (23), *war* (21). Подібно до ядра в українському полі, на організації лексико-семантичного поля у англійській мові лексеми позначають різноманітні прояви війни, наголошуючи на її фізичному процесі, а саме: на боротьбі між двома групами, яка спричинена сутичкою або іншим видом конфлікту.

Головні прояви мовної картини світу для української мови у характеристиці війни зафіксовано у таких найчастотніших семах, які функціонують на ядерному рівні лексико-семантичного поля: 'бій' (18), 'боротьба' (15), 'битва' (15), 'сварка' (11), 'війна' (11), 'два' (10), 'хто-небудь' (10), 'суперечка' (9), 'що-небудь' (9). Згідно із семним наповненням ядра для мовної картини світу українців лексема війна передбачає слова, що виражають певну фізичну дію, зіткнення між двома ворогуючими сторонами, протистояння між своїм та чужим. Наприклад, архісема 'бій' виражає те, що війна передбачає сутичку двох ворогуючих сторін конфлікту із завданням ударів або навіть спричинення смерті. На рівні приядерної зони та напівпериферії посилюється опозиція свій/чужий, матриця доповнюється одиницями на позначення ворожості та на позначення суб'єктів дії. Периферія характеризується багатством семантичних і лексичних компонентів, які розширюють поняття та властивості, які стосуються ядра поля та дозволяють лексико-семантичному полі мати зв'язки із іншими лексико-семантичними полями.

Абсолютним центром лексико-семантичного поля «war» є сема 'people', яка згадується двадцять п'ять разів. Ядро ж складається із таких сем: 'people' (25), 'something' (19), 'fight' (16), 'group' (15), 'argument' (14), 'situation' (13), 'two' (13), 'struggle' (12), 'war' (11). Головними складниками ядра є семи на позначення конфлікту,

який супроводжується фізичними сутічками. Тут також можна виділити протистояння свій/чужий, проте воно не так яскраво виражене, як в українському лексико-семантичному полі — ‘people’ (24) ‘люди’, ‘group’ (15) ‘група’, ‘two’ (13) ‘два’. Важливо зазначити, що для сучасних жителів Європи (тобто потенційних носіїв англійської мови) прототипом війни (тим представником, що найбільше згадується, є найвищим на асоціативному рівні) є Друга світова війна. Це зумовлює відмінність у полях української та англійської мови. Тому в ядерній організації лексико-семантичного поля української мови переважають лексеми, які характеризують налаштованість на боротьбу і супротив, а в англійській мовній картині — більш нейтральні лексеми. У напівпериферію ми віднесли семи, частотність яких — чотири або три згадки. Периферія лексико-семантичного поля здебільшого складається із сем, які вживалися один раз, та розширює дані поля, допомагає йому перетинатись із іншими лексико-семантичними полями.

Кожний семний компонент по-новому розкриває значення аналізованих мовних одиниць. Варто зазначити, що лексико-семантичні поля обох мов очікувано відрізняються, адже кожен народ має особливе осмислення дійсності. Кодифікація лексем, яка зазначена у тлумачних словниках, передбачає фіксацію актуального сприйняття навколишнього світу певного суспільства. Варто зазначити, що в українській мові сем на позначення процесу боротьби і зіткнення більше, вони поєднані багатьма синонімічними відношеннями та мають різне емоційно-експресивне забарвлення, тимчасом час як лексеми англійської мови здебільшого мають нейтральне забарвлення та політичне значення. Цікаво також звернути увагу на те, що в англійській мові частіше згадуються виконавці дії: ‘groups’, ‘two’, ‘somebody’, ‘people’, ‘each other’, ‘countries’, ‘army’, а в українській до ядра потрапили лише ‘два’, ‘хто-небудь’, проте відзначаються такі цікаві семи, як ‘суспільна група’. В українському лексико-семантично-

му полі з'явилися антонімічні відношення між концептом: 'війна' – 'мир', але у англійській 'war' – 'peace' не вдалося знайти.

Підсумовуючи, можемо сказати, що лексико-семантичні поля в українській та англійській мовах мають деякі спільні та відмінні компоненти. Кожна із сем по-своєму характеризує не лише структуру мови, а й ментальність народів, які порівнюються.

Список використаних джерел

1. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах : кваліфікаційна наукова праця на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук / [наук. кер. Лучик А. А.] ; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Кієво-Могилянська академія», Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця : [б. в.], 2019. 263 с.
2. Гешко Н. Лексико-семантичне поле як системно структурне утворення та методи його дослідження. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини Буков. держ. мед. ун-т, Сучас. ун-т ім. Штефана Великого*. Чернівці : БДМУ, 2014. № 2. С. 73–78.

Джерела ілюстративного матеріалу

3. Словник української мови : в 11 т. / ред. І. К. Білодід... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
4. Словник української мови : у 20 т. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ : Наукова думка, 2010.
5. Collins Essential Dictionary. 2nd Edition 2006. HarperCollins Publishers 2004.